

La Col·lectivitat agrícola a Les Coves de Vinromà

(octubre de 1936 - abril de 1938)

Grup de recerca de la memòria històrica de les Coves de Vinromà

Des del Grup de Recerca per la Memòria Històrica de les Coves, després de presentar el projecte en el passat Tossal Gros, volem donar a conèixer aquells fets més rellevants ocorreguts al poble durant la II República, la Guerra Civil, i la postguerra, mitjançant la publicació d'una sèrie d'articles relacionats, que esperem poder anar oferint-vos regularment en aquestes pàgines. Una investigació en construcció que vol entendre i divulgar parts de la història més propera, que no sempre es van poder explicar de forma contrastada i documentada.

Aquest primer article, pretén ser una aproximació a la Col·lectivitat de Les Coves de Vinromà, en un context històric revolucionari i prebèl·lic. Uns fets viscuts i experimentats per la població del poble durant la Guerra Civil.

Alçament militar i inicis de la revolució

Arran de la sublevació militar franquista el 18 de juliol de 1936, la província de Castelló va quedar en zona republicana, molt allunyada del front de guerra. El pronunciament contra la República s'inicia a Melilla, i els fronts de guerra passen a ubicar-se a Andalusia, Extremadura, el Nord, Madrid, i Aragó. Així, la guerra no arribarà a la província de Castelló, fins a l'abril de 1938 amb l'ofensiva del Llevant pel bàndol franquista.

Els Comitès de Defensa d'arreu del territori, que van poder contenir l'alçament militar al seu poble o ciutat, van passar a denominar-se Comitès Revolucionaris, molt actius durant els dos mesos posteriors al 18 de juliol. Però no tots es van nomenar igual, així segons la localitat van passar a denominar-se Comitès del Front Popular, o Comitès de Salut Pública. També en molts llocs acaben nomenant-se simplement Lo Comitè. Formant-se poc després del cop d'Estat. Ja després de l'estiu del '36, a l'octubre, es comencen a formar les col·lectivitats en els

sectors agrícola, industrial, i pesquer. A Castelló la majoria van ser realitzades per la CNT.

A les Coves de Vinromà, la col·lectivitat agrícola gestionada des del local del Comitè, a partir de les expropiacions que es van realitzar a l'octubre 1936, s'abastí inicialment de les terres abandonades i confiscades a les famílies més riques del poble, durant els inicis de la Revolució social.

El lloc d'abastiment era anteriorment Ca Manga, que va passar a ser del Comitè Revolucionari de les Coves ⁽¹⁾. Pràcticament tota la gent del Comitè estava també en la Col·lectivitat. La finalitat d'aquesta va ser apropiar-se de terres de les famílies més riques del poble, algunes abandonades, i ajuntar-les amb les terres de cadascuna de les persones que hi volien formar part, per treballar-les col·lectivament, i organitzar-se de manera autònoma les necessitats bàsiques, tenint en compte el context revolucionari que s'havia iniciat arran del cop d'Estat franquista.

⁽¹⁾ **Comitè Revolucionari de les Coves de Vinromà** (setembre 1936-maig 1937) Van existir en tots els pobles i ciutats del territori de forma autoorganitzada en oposició l'alçament militar franquista. Originaris dels Comitès de Defensa, que van ser una estructura orgànica de la CNT, fundada al 1931, els seus antecedents venen de l'origen de la Secció Espanyola de la AIT. Tot i que molts d'ells eren cenetistes, també hi van haver formats per altres organitzacions obreres i antifeixistes. A les Coves queda afiliat a la CNT, s'organitzà amb la Col·lectivitat durant el procés revolucionari, per acabar la seva activitat un cop es forma una gestora amb regidors i junta a l'Ajuntament, encara que molts d'ells van seguir sent el mateixos. D'aquesta manera existia una dualitat de poders al poble, que amb el context revolucionari va dotar de més força al Comitè que al propi Ajuntament, que va passar a un segon pla. Amb la reforma de l'administració del segon govern de Largo Caballero al gener de 1937, els Ajuntaments es converteixen en Consells Municipals, que s'enforteixen enfront als Comitès, que acaben desapareixen inclús en algunes poblacions.

També a mesura que avança la guerra el Partit Comunista va agafant força com a defensor de l'ordre Republicà i dels petits propietaris, enfront als col·lectivistes i anarquistes. Les diferents lluites de poder entre anarquistes i comunistes al maig del 37 a Barcelona, marca un abans i un després en els sectors polítics de l'esquerra a tot el territori.

Les persecucions entre els homes més actius d'un bàndol i l'altre marca molts esdeveniments al poble, abans i després de la guerra, registrats en la Causa General a l'arxiu PARES. Sent aquest registre (C.G.) una font de l'època, parcial i del bàndol franquista.

A part del context bèl·lic, cal tenir en compte la tradició anarquista, ja consolidada durant la II República, i que portava més d'un segle en tota la península emfatitzant l'experiència col·lectiva per aconseguir la llibertat de l'individu. Ja amb el cop d'Estat militar al juliol, els fenòmens de les col·lectivitats s'inicia de manera prou organitzada generalment, i va agafant cada vegada més força.

Organització i funcionament. Un procés real però complex

En aquells temps eren força actius sindicats i organitzacions anarquistes com la CNT i la FAI, també existents al poble. El Comitè Revolucionari de Les Coves de Vinromà, afiliat a la CNT, es va coordinar amb La Col·lectivitat, que durant el seu temps d'existència va desenvolupar diverses tasques al voltant de la població que hi formava part, com la creació d'un servei de barberia pels membres de la Col·lectivitat, unes pautes d'abastiment quinzenals, jornades de treball, registres d'aportacions individuals, vals de consum, etc. Així, la col·lectivitat agrària va avarcar tant l'esfera del consum, com de la producció, orientant-se cap a una economia autosuficient. La Col·lectivitat no obligava a ningú a entrar, cadascú del poble va ser lliure de voler formar part d'aquesta iniciativa popular autoorganitzada, a excepció de les famílies més riques, en general, que van patir les expropiacions de les seves terres. Portar a la pràctica aquest projecte tenia també les seves dificultats, que generarien conflictes entre la població. Un cop la Col·lectivitat va patir l'intent d'assalt per part d'algunes persones i la Guàrdia Civil.

Uns dels cofundadors de la Col·lectivitat, Jaume Albella Albella, entrevistat al juliol del 2003, dona dades rellevants, i explica les seves experiències i valoracions sobre fets previs a la revolució al poble, els inicis del Comitè Revolucionari, i la posterior creació de la Col·lectivitat. Igualment no queda clar si la col·lectivitat del poble va ser mixta, és a dir, gestionada també per gent que pertanyia al

sindicat de l'UGT, o només es va gestionar per la CNT.

“Este poble sempre ha sigut un poble d'esquerres. Antes de la revolució, el sindicat ere un sindicat autònom, es die “el Matutino”. És a dir, no perteneixia a cap partit, i quan va venir la revolució mos van obligar a federar-nos, i llavors jo vaig convocar una reunió, a vore a quin sindicat mos volíem adherir, i vam triomfar els de la CNT, i el sindicat va quedar de la CNT, i els que no van voler van quedar-se, van formar l'UGT, menys nombrosos, però no volien ajuntar-se. Així durant la guerra al poble va haver CNT i UGT”

“Natros aquí vam fer frente, i els primers dies, o aquella nit, mos vam reunir i vam formar el Comitè Revolucionari. I vam sortir al carrer, perquè el feixistes també anaren. Va baixar el Tinent de La Guàrdia Civil d'Albocàsser, que és cap de partit, i aquí volie ser l'amo. Si hi hagués hagut un grup de feixistes i ens hagueren pogut tirar ma, ho hagueren fet. Entonces natros vam anar i vam ocupar lo quartel de la Guàrdia Civil, el 19 de juliol de 1936.”

“Vam fer la col·lectivitat els que volíem estar, col·lectivitat no forçada, voluntària, recolzà per la reforma agrària de Castelló. Quan incautavem una finca, pujava una comissió a Castelló i adjudicava les finques, i ens donaven una indemnització per treballar-les, segons el que consideraven ells”

“Primer vam estar un mes o dos que agarràvem i menjàvem, i fèiem el que volíem. Després es va fer un llistat de noms amb el seu racionament diari, per organitzar-nos millor.”

“Teníem un tractor, una o dos màquines de segar blat, una màquina de plegar olives. Natros no vam passar ni una gota de fam. La Col·lectivitat va funcionar bé al poble. En altres pobles les col·lectivitats les van assaltar, aquí no van poder...”

“La Col·lectivitat érem 166 famílies, en conjunt ratllava les set-cents persones que vivíem d'aques-

tes terres. Treballàvem les terres, vivíem en col·lectivitat, no teníem moneda. El local estava a Ca Manga.”

“La col·lectivitat va durar dos anys aquí al poble, entonces, quan va baixar el front ací, i ens van agarrar el poble, vam tenir que fugir”

Més concretament, al que es voldria referir Jaume Albella en el segon paràgraf del seu testimoni, és el que explica el llibre de Maribel Peris*, en el que comenta que “les terres apoderades a Castelló, responen a les lleis d'apoderament del decret de Largo Caballero, per l'abandonament de la terra, o per desafecció al règim (Monlleó, 1999 :312).

Normalment en cada incautació s'aixecava un acta en un llibre de registres, on s'anotava el nom de l'antic propietari, i el número de la superfície incautada.

Tot i que el Govern Civil de Castelló inicialment no donava suport a les col·lectivitats, a partir del Decreto del 8 de junio de 1937 de Legalización Temporal de Colectividades Agrícolas, es crea una Cooperativa Confederal de Trabajadores Campesinos, que serveix per adaptar la organització col·lectivista a la legalitat republicana, en la que es registren moltes col·lectivitats, per anar adoptant uns estatuts que facilitin aquesta legalització per part del propi govern republicà. Moltes col·lectivitats de la CNT de la província de Castelló i de les comarques de La Plana van crear els seus estatuts mitjançant la Federación Regional de Campesinos del Levante, per a facilitar la seva legalització i poder rebre així ajudes de la I.R.A. (Intituto de Reforma Agraria, creat al 1932).

Per entendre la magnitud del fenomen de les col·lectivitats agràries del 1936 al 1938 en dades generals, segons l'I.R.A. el número de col·lectivitats censades era de 2.213, de les quals 823 eren de la UGT, 284 de la CNT, i 1106, de les anomenades mixtes (CNT / UGT). Tot i tractar-se d'un organisme oficial, aquestes dades només

representen a una part del territori, ja que moltes d'elles no van poder ser registrades durant la guerra per diversos factors, per tant la xifra total seria molt més elevada. Segons altres dades més específiques, pel que fa al País Valencià, segons la historiadora Aurora Bosch, es van registrar un total de 353, 69 de la UGT, 20 mixtes, i 264 de la CNT (Bosch, 1983 :372). Les dades totals de l'I.R.A. registraren només 284 col·lectivitats de la CNT a tot l'Estat. Així les dades de l'IRA poden considerar-se incompletes en algunes parts del territori. A la província de Castelló es van incautar 35.673 ha, registrades en 95 col·lectivitats, d'aquestes, 82 eren de la CNT.

Aquelles terres abandonades, en moment de manca d'aliments, i amb una guerra ja iniciada, resultaven més profitoses si es treballaven, ja que, podrien facilitar l'abastiment d'aliments de les col·lectivitats a la ciutat, a les tropes militars, i als refugiats, per exemple.

“Recordo que vaig fer una petició i vaig aconseguir 30.000 quilos de blat al poble, que el vam portar a Castelló, i natros vam agarrar la nostra part”.

També hi haurien discrepàncies internes en un projecte com aquest, en el que a part de les confiscacions, també van haver aportacions particulars de terra, i l'organització interna havia de mantenir-se ferma per poder fer sostenible el projecte a llarg termini.

“Si, de tant en tant hi havia alguna discrepància perquè a algú se li havia acabat alguna cosa, però

si ja li havíem donat la ració, era el que hi havia”.

Aurèlia Granell Garcés, veïna del poble, i entrevistada a l'agost del 2004, amb el seu testimoni ens recorda també uns fets relacionats amb les pràctiques de la col·lectivitat, les quals eren diverses i canviants, segons els contextos que s'anaven donant durant la guerra civil, no només al poble, si no a d'altres llocs del territori, a d'altres col·lectivitats.

“Doncs que van agafar les terres, i els matxos de les Senyorettes de Don Miquel, de Pepita la Carassera, de la gent que eren més rics. Jo tenia una agüela que també li van incautar el mas, li van posar el paper de la CNT a la porta, en el que posava “esta casa està incautada per la CNT / FAI-AIT”. De terres no li van agafar cap, però com tenia ganao, quan volien, anaven i agafaven una vintena de cabres i se les menjaven. Jo no dic que tots foren iguals, com per exemple els de Ciudad Real, que ens van donar menjar, acollir molt bé (en la col·lectivitat) quan estàvem evacuats. Vull dir que a tot arreu hi ha de tot, però hi havia de molts pocaveronya”.

Una difícil gestió, i l'arribada del front de guerra. El final de la Col·lectivitat

En el temps, l'activitat de la CNT al incautar algunes propietats de ramaders o agricultors del poble, o dels masos, no terratinents, va anant generant rebuig per una part important de la població. La responsabilitat en gestionar degudament les incautacions, o expropiacions no sempre va ser prudent. A més l'augment de l'ac-

tivitat de les tropes que passaven pel poble cap al Front, va desgastar molt les reserves de menjar de la pròpia col·lectivitat i les de la gent del poble.

Un testimoni oral no enregistrat de Juana Boira Tena, recorda com la seva mare Francisca Tena Cucala, li explicava que durant la guerra civil, el seu germà, Batiste Tena Cucala, va anar a les Coves quan estava de permís del front. I va parlar en un míting que es va fer al Trinquet, per informar de la situació dels diferents fronts de la guerra, animar a la població, a part de manifestar preocupació pels conflictes que ocasionava la col·lectivitat, criticant fortament els mals usos que havien practicat alguns dels seus membres.

Segons informes de la Causa General a les Coves de Vinromà, la Col·lectivitat al poble, no va arribar als dos anys. A l'abril de 1938 va quedar abandonada, quan el front nacional s'apropava, i al poble començava l'evacuació, que duraria fins a principis de maig.

El Front de les tropes nacionals es va instal·lar entre Alcalà de Xivert, i molt a prop del poble a finals d'abril de 1938, i fins l'11 de juny no va poder prendre la població, ja totalment ocupada per l'exèrcit republicà, que va estar quasi durant dos mesos aguantant l'embat de les tropes franquistes.⁽²⁾

Ja el 14 de juny, només tres dies després d'haver ocupat Les Coves de Vinromà, l'Exèrcit Nacional arribava a Castelló de la Plana, sense trobar pràcticament cap resistència Republicana fins arribar a la capital.

⁽²⁾ **La cota 300, punto clave para la toma de Cuevas de Vinromá.** Article força documentat sobre el conflicte bèl·lic entre les tropes nacionals i republicanes, confrontades a les muntanyes més properes de les Coves de Vinromà, durant el mesos d'abril, maig i juny de 1938. Enllaç: <http://muntanyesdelaguerra.blogspot.com.es/>

Fons orals: Entrevistes a Aurèlia Granell Garcés (2004), Jaume Albella Albella (2003)

Fons bibliogràfics: Histories de vida al Castelló de la guerra i la postguerra. Maribel Peris Muiños* Col·lecció Memòria Històrica. Testimonis. Universitat Jaume I. 2012. Pàg 91, 92, 93.

Conflicto y revolución en las comarcas de Castellón 1931-1938. Manuel Vicent. Col·lecció Humanitats. Universitat Jaume I. 2006. Pàg 149-171.

Las Colectividades agrarias durante la guerra civil. José Sánchez Jiménez. Dpto. de Historia Contemporánea. Universidad Complutense de Madrid.

Los Comites de Defensa Confederales. Juan J. Alcalde. Link: <http://www.cazarabet.com/idea/anarquistas/comitesdefensa.pdf>

Fons d'arxiu: Archivo Histórico Nacional. Fiscalía del Tribunal Supremo. Causa General Las Cuevas de Vinromà, 1401, Exp. 18 / Fecha de formación: 1941-1968. Portal de Archivos Españoles. PARES